

DRAMACENTRUM
BEZEJMÉNA

Dramacentrum Bezejména

HRANICE MEZI NÁMI

**Program prevence xenofobie a vyčleňování,
založený na metodách dramatické výchovy
a činnostní a prožitkové pedagogiky**

Dramacentrum Bezejména

HRANICE MEZI NÁMI

Program prevence xenofobie a vyčleňování, založený na metodách dramatické výchovy a činnostní a prožitkové pedagogiky

Autor metodiky Miloslava Čechlovská, stavba lekce Miloslava Čechlovská a Jakub Kubíček

Časová dotace 3 vyučovací hodiny

Doporučený věk účastníků programu: 6.–8. ročník ZŠ a odpovídajících ročníků gymnázií

Tisk lekce a realizaci programů podpořil Liberecký kraj (5.1 Podpora integrace národnostních menšin a cizinců, projekt č. OLP/770/2022 Hranice mezi námi) a Fond vzdělávání Statutárního města Liberec (projekt č. DS202201099 Hranice mezi námi).

Program byl úspěšně ověřen a reflektován na libereckých základních školách. Metodická příručka je určena pedagogům libereckých škol, na vyžádání je distribuována zdarma. Tento text, včetně obrazových materiálů a fotografií, je autorským dílem PhDr. Miloslavy Čechlovské a majetkem Dramacentra Bezejména, z. s. Je zakázáno celemek i jednotlivé části kopírovat, distribuovat, zveřejňovat, upravovat a šířit. Zvláště fotodokumentace je určena pouze pro pedagogické účely libereckých škol a dokumentační účely Libereckého kraje, Statutárního města Liberec a Dramacentra Bezejména, z. s.

Lektoři Dramacentra Bezejména nabízejí vedení tohoto i dalších programů přímo na školách Libereckého kraje (<http://dramacentrumbezejmena.cz>).

Vydáno s podporou Libereckého kraje a Statutárního města Liberec

©2022 Dramacentrum Bezejména, z. s.

Text: Miloslava Čechlovská

Stavba lekce: Miloslava Čechlovská, Jakub Kubíček

Účastníci pilotních lekcí: žáci libereckých základních škol, ilustrativní fotografie pořízeny se členy a účastníky aktivit Dramacentra Bezejména

Fotografie: Ivo Mičkal

Sazba: Pavel Knobloch

Tisk: Unipress, spol. s r. o., Turnov

Kontakt: info@dramacentrumbezejmena.cz, +420 776 106 107

Pomůcky pro lekci

- ▷ vybavení dvou lavic (nový a starý mobil, tablet a papír, značkové a obyčejné oblečení, nový a roztrhaný sešit, nová značková lahev a pomačkaná pet lahev, značkový batoh a obyčejná taška...);
- ▷ triangel;
- ▷ hudební přehrávač (nahrávka vánočních koled a hudby k závěrečné prezentaci živých obrazů);
- ▷ znak obou chlapců – dvě barevné kšiltovky;
- ▷ znak učitele (např. třídnice);
- ▷ papíry A3 s nakresleným obrysem hlavy, fixy;
- ▷ materiál na zvukový plán (sklenky, papír, alobal, koledy, triangel, lahev s vodou...);
- ▷ články z veřejně přístupných zdrojů s tématem sociální nerovnosti ve společnosti a vzdělávacím systému.

Cíle programu v oblasti prevence xenofobie a vyčleňování

- ▷ seznámit účastníky s problematikou xenofobie a vyčleňování na základě sociokulturních rozdílů;
- ▷ podpořit vnímavost účastníků k rizikům spojeným se sociokulturním statutem jako dělicí linií ve společnosti;
- ▷ umožnit účastníkům prozkoumat důvody xenofobního chování v bezpečném prostředí hry v roli, vztáhnout poznatky z programu a emoce prožitku v roli k aktuálnímu dění a vlastnímu životu;
- ▷ pomoci účastníkům na pozadí příběhu dvou postav rozkrýt rizika toxických vztahů uprostřed společnosti orientované na profesní výkon, kariérní úspěch, materiální hodnoty a příslušnost k privilegované sociokulturní komunitě;
- ▷ pomoci pochopit zodpovědnost každého člena komunity za vztahovou dynamiku v rámci komunity a za schopnost komunity přijímat osoby ohrožené sociokulturním vyčleňováním;
- ▷ vzbudit pocit empatie s případnými oběťmi xenofobního jednání a sociokulturního vyčleňování;
- ▷ pomoci rozkrýt souvislosti mezi sociokulturním statutem a možnostmi vzdělání a budoucího profesního uplatnění českých žáků a studentů, zvýšit motivaci ohrožených dětí tyto bariéry překonat a zároveň podpořit empatické chování dětí s vyšším sociokulturním statutem a jejich ochotu přispět k narovnání šancí všech.

Cíle programu v oblasti osobnostní a sociální výchovy a v oblasti měkkých kompetencí

- ▷ využitím metod a technik tvořivé dramatiky podpořit rozvoj kompetencí v oblasti OSV – kooperace, sebereflexe i pozitivní reflexe druhých, kreativity, mezilidských vztahů, řešení problémů, hodnot, postojů a praktické etiky.

Používané techniky dramatické výchovy

- ▷ živé obrazy s titulkem, simultánní štronzo, hra v roli, lektor v roli, rozhlasová hra, ulička myšlenek, improvizovaná plná hra, divadlo fórum, brainstorming, diskuze.

Sny o budoucnosti

Lektor: „Zajímaly by mě sny obou chlapců o jejich budoucnosti. Čím chtějí být? Co dokázat? Co zažít? Jak prožít život? Každá skupina si vezme papír s obrysem hlavy, dvě skupiny popisují Sama, dvě skupiny Bena. Skupina hlavu dané postavy vyplní textem popisujícím sny daného chlapce, jeho vize, plány do budoucna. Řešte i výtvarnou stránku věci s ohledem na to, co chcete sdělit.“

Skupiny svoji práci následně prezentují. Už zde se zřejmě objeví některé předsudky, se kterými lze v závěru lekce v reflexi pracovat. Je dobré se dobrat toho, zda jde o nepodložený předsudek (chudý chlapec nemá velké plány do bu-

doucna, nebo se naopak jeho sny týkají pouze financí) nebo úvaha podložená zkušenostmi (chlapec z bohaté rodiny sní o láskyplných rodinných vztazích, protože finanční zajištění dětí je často vykoupeno nedostatkem času jejich rodičů). Reflektovat (nebo dokonce jakkoli kritizovat) předsudky už v této fázi lekce je předčasné, přišli bychom o „materiál“ k závěrečné reflexi.

Cíl aktivity: propojení postav s rozdílným sociokulturním statusem s představou o jejich budoucnosti a reálných životních možnostech.

Cesta k budoucnosti

Lektor: „Nyní si zahrajeme hru. Bude te chodit po místnosti a já řeknu nějaký sen, který by mohl dospívající člověk mít. Chvilí na to dám znamení trianglem, načež ztuhnete ve štronzu, každý sám za sebe. Každé štronzo bude ilustrovat nějakou cestu k tomu snu, podmínku, za jaké se sen může splnit. Koho se dotknu, sdělí nám, co dělá. Například pokud řeknu „chtěl bych být lékařem“, někdo může předvést studenta s knihou v ruce a říct „pochtivě studuji“, někdo ponese imaginární püllitr a řekne „přivydělávám si na studia“, další bude řezat imaginárním nožem a řekne „už jako malý kluk pitvám žáby“. Jde o to, že cesta k vysněnému povolání lékaře je velmi, velmi dlouhá.“

Účastníci chodí po prostoru a na lektorem vyslovené sny reagují simultánním štronzem. Lektor kromě povolání nabízí i jiné sny – rodinu, dům, život ve zdraví, drahé auto, množství přátel, vítězství ve sportu atd. Povolání je ale zásadní.

Lektor: „Nyní si hru zopakujeme, ale sny nebudu říkat já, ale kdokoli z vás. A nebudou to sny vymyšlené, ale reálné, vaše vlastní.“

Hra se posouvá do osobní roviny, hráči dobrovolně sdílí vlastní sny a od spoluhráčů se dozvídají, jaké podmínky by měli naplnit.

Lektor: „Nyní budete pracovat opět ve skupinách. Vezměte si svůj obraz z předchozí aktivity. Hlavy svých postav jste vyplnili představou budoucnosti. Nyní využijte plochu okolo hlav a napište text, cestu k té budoucnosti. Co vše musí Ben či Sam udělat, aby se jejich sen splnil.“

Skupiny svoji práci následně prezentují.

Cíl aktivity: propojení postav s rozdílným sociokulturním statusem s představou o jejich budoucnosti a reálných životních možnostech.

Sam toho chce opravdu dost...

Asi by se měl dobře učit, ne?

CHODIT NA FOTBAL

NAUČIT SE ANGLICKY

MÍT HODNĚ FANOUŠKŮ

HODNĚ TRÉNOVAT

MÍT VELKÝ DŮM U MOŘE A BAZÉN

BÝT V NEJLEPŠÍM FOTBALOVÝM KLUBU NA SVĚTĚ

BÝT PROFESIONÁLNÍM FOTBALISTOU

BÝT HODNĚ BOHATÝ

MÍT DĚTI

JEZDIT PO SVĚTĚ

CHCE BÝT HODNĚ POPULÁRNÍ

BÝT YOUTUBEREM

VYHRÁT MISTRVSTVÍ SVĚTA VE FOTBALE

MÍT DRAHÝ AUTO

POSILOVAT

JÍT NA SPORTOVNÍ ŠKOLU, UDĚLAT PŘIJÍMAČKY

BÝT VE FOTBALE NEJLEPŠÍM

UDĚLAT PŘIJÍMAČKY NA GYMNÁZIUM

DOBŘE SE UČIT GYMNÁZIUM MEDICÍNA

SAM

BEZNÁMIT SE S HOLKOU

PITVAT ŽÁBY

UDĚLAT HODNĚ OPERACÍ A VYDĚLAT SI NA SVOJI NEMOCNICI A DŮM A BAZÉN

DĚLAT SPORT - TENIS

MÍT BAZÉN

NAUČIT SE DOBRĚ ANGLICKY

ZALOŽIT SI RODINU

PRACOVAT V AMERICE

NAUČIT SE TENIS

BÝT SVĚTOZNÁMÝM CHIRURGEM

NAVÍT SI KAMARÁDY CO NEJSOU HNUSNÍ

SRDCE

TRANSPANTOVAT

MÍT HODNĚ KAMARÁDU

MÍT DĚTI

MÍT VLASTNÍ NEMOCNICI

POSTAVIT SI VLASTNÍ DŮM

VYDĚLÁVAT HODNĚ PENĚZ

BÝT OBLÍBENÝ

NEBÝT ŠIKANOVÁN

BEN

Vánoce a narozeniny

Lektor: „Nyní ve skupinách připravte zvukový plán Vánoc a narozenin Sama a Bena. Jedna skupina vytvoří Vánoce Sama, druhá narozeniny Sama, třetí Vánoce Bena, čtvrtá narozeniny Bena. Diváci, nebo spíše posluchači, budou mít zavřené oči, vytváříte pouze zvuk, rozhlasovou hru. Doporučuji využít zajímavé zvuky místo přemíry slov – cinkání skleniček, rozbíjení skla, trhání (jako vánočního) papíru, tlesknutí jako facka, bouchnutí dveřmi... Nechte diváka, ať si leccos domyslí. Určitě atmosféru vykreslí koledy puštěné z mobilu (máme tu

zesilovač), ale pozor, aby přes hudbu posluchač rozuměl vašim slovům.“

Skupiny rozhlasové hry prezentují.

Reflexe: Jak finanční situace a sociokulturní status rodiny ovlivňuje vztahy v rodině a výchovu dospívajících chlapců?

Cíl aktivity: zdůraznění sociálních rozdílů obou postav, boření předsudků o přímé úměře mezi životním štěstím a finančním zázemím.

Jazykový kurz v Anglii

Lektor: „Třída jede na týdenní jazykový kurz v Anglii, všichni se těší. Já budu nyní učitel (vezmu si třídní knihu jako znak), vy třída, sedněte si do imaginárních lavic. Reagujte tak, jak myslíte, že by třída reagovala. Jen Sama a Bena hrát nebudete, ti jsou zde (lektor na dvě „lavice“ umístí kšiltovku Sama a Bena).“

Lektor v roli učitele vchází do třídy, nadšeně oznamuje třídě, že opravdu na kurz pojedou, rodiče souhlasí, bude to fajn. Podstatná informace je, že kurz a jeho cenu schválili rodiče, kteří den před tím dorazili na třídní schůzky. Rodiče několika dětí (včetně rodičů Sama a Bena) na schůzkách ale nebyli. Pokud třída dosta-

tečně nejásá, lektor v roli přidává další pozitiva – pojedou trajektem, budou spát v rodinách, podívají se do muzea figurín, budou mít čas na nákupy, jeden večer učitel přimhouří oko nad návštěvou diskotéky... Zároveň učitel zdůrazňuje, jak moc je angličtina důležitá a jak kurz pomůže některým zlepšit jazykové schopnosti užitečné pro jejich další studijní a profesní plány (navazuje na sny Bena a Sama). Učitel také zdůrazní cenu, která je vysoká (15 000 Kč), ale bude to stát za to. Poté lektor odloží třídní knihu a vystoupí z role.

Rozhlasová hra

„Takže rodiče na včerejších schůzkách Londýn schválili.“

Pojedu do Anglie?

Lektor: „Co se asi honí Benovi a Samovi hlavou? Zde jsou dvě židle s kšiltovkami, je to tedy Ben a Sam. Za každou židli se postaví čtyři dobrovolníci, kteří budou říkat Benovy a Samovy myšlenky. (...) Nyní „vyplňte prostor zvukem“, tedy mluvíte tak, abyste se nepřekřikovali a zároveň aby nebylo ticho. Střídejte se, vždy jedna věta za Bena, jedna za Sama. Posluchač tak získá představu o tom, co se oběma chlapcům honí hlavou.“

Tato technika je zároveň reflexí předchozí aktivity. Pokud jsou obě postavy dobře vykreslené a předchozí aktivita pro hráče srozumitelná, hráči zde budou tematizovat nejen sociokulturní rozdí-

ly mezi chlapci, ale zároveň i vliv těchto rozdílů na vzdělání, vztahy se spolužáky atd. Možná bude Sam pohrdat výletem do Londýna, ale jistě nebude pochybovat o tom, že mu rodiče výlet zaplatí. Ben bude svoji účast nejspíše předem vzdávat, bude domýšlet důsledky („Tak se prostě anglicky nenaučím.“, „Co řeknu spolužákům?“, „Naším to raději ani neřeknu.“). Technika zároveň využívá kontrastu mezi střídajícími se replikami Sama a Bena, což si účastníci zpravidla uvědomí a kontrast vyostří. Velmi často se v této chvíli Ben stává kladnou postavou, Sam zápornou.

Co na to naši

Lektor: „Nyní budeme spolu s kolegyní rodiči Sama (později rodiči Bena). Kdo si chce zahrát Sama? (...) Sam přichází domů s přihláškou na jazykový kurz za 15 tisíc.“

Lektoři spolu s dobrovolníkem sehrají etudu divadla fórum. Jsou bohatými rodiči, ovšem to nic nevyovídá o tom, jak dobrými rodiči. Etuda každopádně končí tím, že Sam bez problémů získá peníze na kurz. Poté se sehraje stejná etuda s rodiči Bena. Lektoři v roli rodičů Benovi nejen peníze nedají, ale navíc situace způsobí hádku na téma financí. Diváci zhodnotí sehranou situaci a navrhnou změny v chování Bena, které by zvrátily její nepříznivý průběh. Lektoři vyzvou dobrovolníka z řad diváků k zapojení do hry. Etudu sehrají opakovaně, pokaždé s jiným divákem v roli Bena. Jeden z lektorů (tzv. joker) hru vždy zastaví těsně před konečným rozhodnutím. Po každé

variaci diváci reflektují průběh, nikoli výsledek situace. Po posledním pokusu diváci hlasují o výsledku, tedy zda rodiče Benovi kurz zaplatí či nikoli.

Reflexe: Pojedou oba chlapci na kurz? Jak se cítil po rozhovoru s rodiči Sam, jak Ben? Může mít neúčast Bena vliv na jeho úspěšnost ve škole, či motivaci v hodinách angličtiny? Může mít celá situace vliv na sebevědomí chlapců v oblasti snů o budoucnosti? Mohou se chlapci na základě podobných zkušeností rozhodovat jinak třeba při výběru školy?

Cíl aktivity: zdůraznění vlivu sociálního postavení a finančních možností rodiny na vzdělání dítěte (a zprostředkovaně na jeho budoucnost), jeho postavení mezi vrstevníky, jeho motivace, plány a životní cíle.

„Zase Londýn, no, tak snad to bude zábava...“ × „Naši mi to nezaplatí...“

„Víte... já... já bych...“

Máš nový boty

Lektor: „Nyní budete mít za úkol vytvořit a plnou hrou sehrát etudu ze života Sama (tyto dvě skupiny) a Bena (tyto dvě skupiny). Plná hra kombinuje pohyb i zvuk, ale mluvení velmi omezíme. Smí padnout pouze věta: „Máš nový boty“. Může padnout od kohokoli – rodičů, spolužáků, učitelů..., ale vždy směrem k Benovi (Samovi). Důležitá je intonace (například lze repliku pronést ironicky) a kontext, postoj herců, mizanscéna atd. Pokud to půjde, jiná slova by v etudě zaznít neměla, nahradte slova hereckou akcí, výrazy, jinými zvuky atd. Pokud vám nebude dávat situace smysl bez jiných slov, dobře, ale šetřete jimi.“

Skupiny prezentují své etudy. Omezení verbalizace vede k zaměření na téma etudy a preciznější práci s ostatními divadelními složkami (mizanscéna, gesta, mimika atd.).

Reflexe: Má sociokulturní status vliv na vztahy chlapců se spolužáky, učiteli atd.? Jaký vliv mohou mít podobné zkušenosti na sebevědomí a motivaci něco dokázat? Zažíváte v reálném životě chvíle, kdy je pro okolí důležitější třeba nový mobil než charakter člověka?

Cíl aktivity: prozkoumávání vlivu sociokulturního statusu na vztahy s vrstevníky a okolím, na sebevědomí jedince, jeho motivace a životní cíle.

Přihláška na střední školu

Lektor: „Na jakou školu se asi přihlásí Sam a Ben, pokud si budou chtít splnit své životní sny? Opravdu se na tuto školu přihlásí? Vytvořte skupiny po třech, jeden bude vždy chlapcem – Samem nebo Benem – dva budou jeho rodiči. Sam i Ben přichází domů s přihláškami na střední školu. Přihlášku musí rodiče minimálně podepsat, nelze ji podat bez jejich souhlasu. Až dám znamení, začnete se svojí hrou, půjde o improvizovaný rozhovor. Hrát budete simultánně, tedy všichni zároveň, bez diváků. Hra začne příchodem Bena / Sama domů s přihláškou. Etuda by měla znázorňovat reálnou situaci, ne vaše přání. Jednejte v souladu s tím, jak jsme si postavy definovali, s jejich vlastnostmi, statusem, sny. Jakmile rozhovor skončí, ať už jakkoli, sedněte si na zem a počkejte na ostatní.“

Tříčlenné skupiny sehraji simultánní improvizovaný rozhovor. Určitým vodítkem jim je divadlo fórum v předchozí aktivitě (rozhovor s rodiči o kurzu v Anglii).

Po ukončení rozhovoru následuje reflexe v kruhu. Každá skupina popíše průběh a výsledek rozhovoru.

Reflexe: Kterí rodiče byli natolik ambiciózní, že nenechali syna svobodně se rozhodnout? Kterým rodičům naopak nezáleželo na synově vzdělání? Kdo nevěřil v synovu budoucnost, v možné splnění jeho snů? Který z chlapců si ani netroufl říct rodičům o svých snech? Který z chlapců se nakonec hlásí na jinou školu, než chtěl a proč? Má na reakci rodičů vliv jejich vlastní studium a kariéra? Který syn se cítí podporovaný? Liší se priority rodičů v závislosti na jejich sociokulturním statusu? Liší se priority rodičů v závislosti na délce jejich vlastního studia? (rodiče vysokoškoláci například mohou spíše podporovat syna v cestě k vysokoškolskému vzdělání)

Cíl aktivity: prozkoumávání vztahu sociokulturního statusu a šance na vzdělání.

„Jé, ty máš NOVÝ boty!“

„Kdybys šel raději makat k strejdovi do dílny!“

Hranice mezi námi

Lektor: „Mám zde pro vás několik článků týkajících se sociálních skupin v české společnosti, vlivu sociokulturního statusu rodiny na vzdělání českých dětí a podobných témat. Přečtěte si je ve skupinách. Každý si ve skupině přečtěte jeden článek a poznatky navzájem sdílejte.“

Lektor rozdává do skupin různé relevantní články s tématem sociální nerovnosti, sociálních tříd, nerovnosti ve vzdělávání atd. Návrhy některých článků jsou uvedeny níže (Sociální třídy v ČR, Nerovnost, Diskriminace, Faktory školního úspěchu, Sociální postavení rodiny).

Reflexe: diskuse nad články, propojení s příběhem Sama a Bena, úvahy o předsudcích, úvahy o vlastní zodpovědnosti při vytváření rovných příležitostí. Smyslem programu není přesvědčit účastníky, že žáci s nižším sociokulturním statusem nemají šanci být úspěšní. Cílem programu je motivovat znevýhodněné žáky

k překonávání překážek a zároveň ukázat žákům s vyšším sociokulturním statusem obtíže, jimž musí jejich spolužáci čelit. Úkolem školy je vyrovnávat šance na vzdělání a budoucí uplatnění, vytvářet rovné příležitosti a motivovat žáky k respektování rovných příležitostí a k budování respektujících vztahů.

Poznámka k reflexi programu: Využití metod dramatické výchovy, především hry v roli, se zdá být pro danou věkovou skupinu zajímavější než teoretické debaty. Na druhou stranu je potřeba upozornit na nebezpečí rozborů vztahové dynamiky reálné třídy a zdůraznění problémů spolužáků s nižším sociokulturním statusem v rámci reflexe programu. Taková debata nemusí být příjemná všem zúčastněným, může vztahovou dynamiku komplikovat a bez profesionálního psychologického vedení vztahy spíše narušit. Práce s příběhem dvou fiktivních postav a následné zasazení do širšího kontextu společnosti tato rizika eliminuje.

Inspirace k práci s textem:

[online]. [cit. 2022-12-18]. Dostupné z: doi:https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cesky-skolsky-system-je-stale-diskriminacni-a-nepruzny_201011110909_akottova

[online]. [cit. 2022-12-18]. Dostupné z: doi:https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/21534/telekov%C3%A1_2013_dp.pdf?sequence=1&isAllowed

[online]. [cit. 2022-12-18]. Dostupné z: doi:<https://www.nadacecs.cz/data/documents/76/ncs-shrnuti-studie-nerovnosti-fin.pdf>

[online]. [cit. 2022-12-18]. Dostupné z: doi:https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka_1909171000_zlo

[online]. [cit. 2022-12-18]. Dostupné z: doi:<https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/14488/DP%2BLucie%2BPek%25C3%25A1rnov%25C3%25A1%2B-%2Bstag.pdf?sequence=1>

Z textů je nutné vybrat jen krátké výňatky, jejichž rozsah bude odpovídat čtenářským kompetencím účastníků programu.

Práce s textem

Práce s textem

Čí je to jméno

Přestože tématem lekce jsou sociokulturní rozdíly a jejich důsledky, lekce se přímému pojmenování rozdílů v rase či národnosti vyhýbá. Máme za to, že rizika spojená s nevědomými předsudky jsou vysoká. Externí lektori přicházející do neznámých třídních kolektivů těžko odhadnou (leckdy i interním učitelům) skryté vztahové problémy spojené s nevědomou xenofobií. Ve třídách se zastoupením například romské minority by necitlivý přístup mohl narušit křehkou rovnováhu dlouhodobě budovanou pedagogy školy. I lekce zaměřená na zvědomění sociálního statusu jako dělicí linie ve společnosti má potenciál xenofobní myšlení narušovat a minimálně pokládat otázky.

Na druhou stranu fiktivní příběh dvou postav, které vytvořili sami účastníci, nabízí i přímé zapojení otázky kulturních bariér, a to v případě třídních kolektivů se zdravými vztahy, bezpečnou atmosfé-

rou a schopností reflexe postojů všech zúčastněných. Níže popsanou aktivitu lze v takovém případě zařadit před aktivitu „Budoucnost“.

Lektor: „Naše dva chlapce jsme pojmenovali Sam a Ben. Jejich opravdová jména jsou ovšem jiná. Dám vám je napsaná do skupin, každé na jednom lístečku. Rozhodněte se ve skupinách, které jméno náleží Samovi a které Benovi. Připravte si krátké zdůvodnění, proč.“

Lektor do skupin rozdává lístky se jmény chlapců: Petr Novák a Dezider (Dežo) Lakatoš. Skupiny po krátké diskusi vysvětlí své rozhodnutí o přiřazení jmen. S největší pravděpodobností Benovi přisoudí romskou národnost.

Lektor: „Nyní ve skupinách prodebajte vše, co zde dnes o Dežovi padlo. Pamatujete na jeho sny? Na fotoalbum z dovolené? Na rozhlasovou hru Vánoce? Na jeho rozhovor s rodiči o zájezdu do Londýna? Nebo o přihlášce na střední školu? Na jeho rozmluvu se spolužáky s větou „Máš nové boty“? Popřemýšlejte, kterou část našeho příběhu byste chtěli změnit teď, když jsme se dozvěděli o Dežovi podstatnou věc. Berte v úvahu nikoli svůj názor nebo ideální stav, ale spíš realitu. Proběhla by některá část našeho příběhu v reálu jinak? Vyberte jednu věc a tím pádem jednu techniku a vytvořte novou verzi příběhu. Například zinscenujte nový rozhovor chlapce s rodiči. Nebo postavte nový živý obraz – fotku z dovolené. Novou rozhlasovou hru Vánoce. Je to zcela na vás.“

Po prezentaci nových obrazů či etud je nutná reflexe. Proč si skupina vybrala zrovna tuto část příběhu? Jak ji změnila a proč? Lektor neustále připomíná, že

změny neodráží názory účastníků, ale jejich představu o realitě a o většinových názorech ve společnosti. Produkty této aktivity ovšem odráží naše vlastní předsudky. Změny, které jsme v příběhu provedli, jsou výsledkem naší zkušenosti i našich předsudků. Uvědomění si obojího nás ale obohacuje a umožňuje nám to o věcech přemýšlet a nahlížet je z různých úhlů. Popření faktu, že jsme omezeni vlastními předsudky, je samo o sobě překážkou k objektivnímu pohledu na problém.

Po této aktivitě následuje aktivita Budoucnost a dokončení programu. Aktivita „Čí je to jméno“ může být také využita zcela mimo program, například v následných aktivitách vedených třídním učitelem či školním psychologem, metodikem prevence atd.

Čí je to jméno

Rodinná dovolená

Metody a techniky tvořivé dramatiky v programu Hranice mezi námi

Program Hranice mezi námi je založen na metodách a technikách tvořivé dramatiky a prožitkové pedagogiky. V definicích jednotlivých technik vycházíme z publikace *Metody a techniky dramatické výchovy* [VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1865-1].

Hra v roli

Stěžejní metodou tvořivé dramatiky, kterou se dramatická výchova odlišuje od ostatních vzdělávacích metod a kterou se odlišují programy Dramacentra Bezejména od mnohých jiných programů primární prevence, je hra v roli ve fiktivní dramatické situaci. Vstupem do role hráč prozkoumává téma „očima druhého“, zároveň bezpečně („to se nerozhoduji já, ale postava“), dochází k poznání prožitkem, který je však v rámci reflexe vztáhnut k tématu a vlastnímu životu. Hra v roli je psychosomatickou činností (zapojen je rozum, emoce i tělo), ale jednotlivé techniky (živý obraz, pantomima, rozhlasová hra, plná hra...) využívají jednotlivé aspekty rolové hry různou měrou. V rámci programu z rolové hry účastníci pravidelně vystupují a svůj prožitek reflektují (mimo roli) a vztahují k tématu.

Živý obraz (štronzo)

= sehrání určitého jevu, osoby či situace jedním nebo více hráči beze slov a bez pohybů, tedy „ne-pohybem“, tichem, konfigurací těla a stabilním mimickým výrazem.

je založen na pozici jednotlivce (například simultánní štronzo, při kterém každý hráč funguje sám za sebe), nebo složen z více hráčů, kteří zaujímají pozice (v našem případě) ve vzájemném vztahu.

Důležitou vlastností živého obrazu je práce s mizanscénou, kompozicí založenou na prostorových vztazích osob, jimiž se zveřejňuje obsah situace, prožitku atd. Právě zkoumání vztahů v živých obrazech je stěžejní pro reflexi situace. Zatímco v plné hře nezkušení hráči nevěnují mizanscéně pozornost, v nehybném obraze mají možnost (pod vedením lektora) vztahy zkoumat a reflektovat. Hráče je potřeba také na pravidla mizanscény a její čitelnosti upozorňovat, a to i během programu. Hráči si nemají navzájem bránit ve viditelnosti z pohledu diváka, hlavní postava obrazu musí být dešifrována divákem i bez kostýmu, vztahy mezi postavami mají být vizualizované atd. Důraz na estetickou stránku práce účastníků není motivován snahou o inscenační kvality žákovských produktů, ale snahou o funkční využití dramatických technik a jejich smysl v rámci zkoumání tématu.

Živý obraz může být doplněn titulkem či replikou. Titulek či repliku může vyřknout kterákoli postava v obraze (aniž by se pohnula či změnila výraz).

Plná hra v roli, improvizovaná plná hra v roli

Plná hra v roli využívá úplné komunikace, tedy sdělování postojem, pohybem, pozicí v prostoru, vztahováním se k objektům a osobám, zvukem, slovem, manipulací s předměty. Metoda plné hry je tedy velice komplexní a ve své komplexnosti nezkušenými hráči těžko uchopitelná. Proto se často stává, že nezkušení hráči zapojí pouze jeden z aspektů plné hry (např. pouze mluví) a metoda se stává pro diváky neúčinnou. Nezkušení hráči navíc mohou v rámci autocenzury shledat svůj výkon slabým a nepříjemnou situaci podvědomě řešit shazováním tématu a vtipkováním mimo roli. Plnou hru v roli tedy volíme opatrně, nahrazujeme ji jednoduššími technikami (živý obraz, rozhlasová hra...). Pokud ji zvolíme, rizika snižujeme například simultánní hrou (souběžnou, bez diváků). Na druhou stranu improvizovaná plná hra v roli umožňuje autentický prožitek „v botách druhého“. Zvláště simultánní improvizovaná plná hra nemá žádné ambice v oblasti inscenačních kvalit, není určená divákům, je sama o sobě edukativním procesem, nikoli produktem. Následným

produktem je diskuse a vyprávění účastníků o průběhu improvizované hry. Například v aktivitě „Příhláška na střední školu“ účastníci nejdříve absolvují simultánní rozhovor ve trojicích, který je plně improvizovaný a není určen divákům. Navíc je inspirován podobnou technikou z předchozí aktivity realizovanou lektory. Produktem aktivity je vyprávění účastníků o tom, jak jejich rozhovor dopadl a následná společná reflektivní diskuse. Tento typ improvizované plné hry je nenahraditelnou metodou získávání materiálu pro diskusi, navíc materiálu relevantního pro účastníky – vytvořili si ho sami, je ve shodě s jejich zkušenostmi a názory.

Učitel v roli

Specifickou improvizovanou plnou hrou je technika učitele či lektora v roli. V aktivitě „Jazykový kurz v Anglii“ má lektor roli s vysokým statusem (třídního učitele), což mu umožňuje plnou hru účastníků bočně vést a řídit. Zároveň lektor v roli vnáší do situace silný emoční náboj a spoluvytváří atmosféru a motivaci účastníků plně jednat v roli. Reakce účastníků v roli nadšených spolužáků se později dostanou do kontrastu s myšlenkami Bena, což podtrhuje cíl aktivity. Nedílnou součástí aktivity je reflexe mimo roli.

Divadlo fórum

Obměnou metody učitele v roli je technika, kterou zde poněkud nepřesně nazýváme divadlem fórum. Divadlo fórum vychází ze specifické formy divadla utlačovaných, jeho podoba využívaná v edukaci je rozmanitá a původní formě více či méně vzdálená. Jde o interaktivní divadlo, ve kterém příběh sehrají herci – lektoři (zde rovnou se zapojením účastníka), poté kritickou situaci sehrají znovu, divák má však možnost původně negativní vývoj zvrátit (požadavkem na změnu či zapojením do hry). Pasivní divák se tak mění v aktivního spoluvůdce. Nedílnou součástí techniky je reflexe mimo roli. V programu „Hranice mezi námi“ je využita technika divadla fórum poměrně volně a minimalisticky, na pomezí techniky učitele v roli.

Metody a techniky verbálně-zvukové

Diskuse mimo role umožňuje odstoupení z rolí a reflexi prožitého s nadhledem. Odstoupení z rolí je v lekci vedené metodami dramatu důležité nejen pro objektivní reflexi a vztáhnutí zážitku v roli k tématu a vlastnímu životu, ale také z hlediska psychohygieny. V popisu lekce je použito synonym – diskuse, reflexe atd.

Brainstorming je technika verbální skupinové kreativity zaměřená na generování nápadů na dané téma. Může mít různou formu od volných asociací až k verbální myšlenkové mapě. Důrazem na rychlost (vršení nápadů) je spíše než v reflexi využitelná v úvodních částech jednotlivých aktivit.

Ulička myšlenek je technika, při které hráč v roli dané postavy prochází mezi spoluhráči, kteří vyslovují myšlenky postavy. V aktivitě „Jazykový kurz v Anglii“ je technika variována a je zde využít kontrast myšlenek dvou postav. Postavy nejsou hrány samotnými hráči, ale symbolizují je dvě čepice. Tím se postavy stávají neutrálními („nijak se netváří“) a do popředí se dostávají samotné myšlenky vyslovené účastníky – hráči. Slovo se tak oprostuje od viděného a vzhledem k technice i od intonace, do popředí vystupuje jeho význam.

Simultánní dialog v roli (např. dialog rodiče s dítětem) je souběžný, (v našem případě) improvizovaný dialog trojic hráčů v rolích. Cílem dialogu není aktivita jako taková (nezkoumáme průběh dialogu a už vůbec ne jeho inscenační kvality), ale prožitek, výsledek rozhovoru a následná reflexe. Hráči vedou dialogy souběžně, aniž by pozorovali (poslouchali) druhé. V rámci reflexe se účastníci seznámí pouze s vyústěním jednotlivých rozhovorů. Pokud je zkušenějšími hráči simultánní dialog veden se zapojením práce s tělem, stává se simultánní improvizovanou plnou hrou.

Rozhlasová hra (aktivita „Vánoce a narozeniny“) může být variantou plné rolové hry se všemi důsledky (hráči jsou postavami v příběhu, jednájí tedy v roli), nebo pouhým zvukovým plánem zprostředkujícím atmosféru (hráči vytváří zvuky v souladu se svým záměrem, aniž by byli postavami, případné repliky vyslovují, aniž by se s postavou

Edice metodických příruček – lekcí Dramacentra Bezejména:

CIZINEC

Program prevence xenofobie a vyčleňování, založený na metodách dramatické výchovy a činnosti a prožitkové pedagogiky

KRÁL SNŮ

Program primární prevence závislosti na virtuálním světě, založený na metodách dramatické výchovy a činnosti a prožitkové pedagogiky

REBECCA V PAVUČINĚ SÍTÍ

Program primární prevence kyberšikany a závislosti na sociálních sítích, založený na metodách dramatické výchovy a činnosti a prožitkové pedagogiky

PETR A KATKA

Program primární prevence rizikového chování v oblasti intimního života, založený na metodách dramatické výchovy a činnosti a prožitkové pedagogiky

HRANICE MEZI NÁMI

Program prevence xenofobie a vyčleňování, založený na metodách dramatické výchovy a činnosti a prožitkové pedagogiky

DRAMACENTRUM
BEZEJMÉNA